

ZAMONAVIY BAHOLASH TIZIMLARINING DIDAKTIK ASOSLARI

Xalilov Farxod Furqat o'g'li

Turan International University

Gumanitar fanlar va pedagogika kafedrası PhD, dotsenti

Qorabayeva Nodira

5-kurs sirtqi boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

22.02-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22787959>**Annotatsiya**

Ushbu maqolada zamonaviy baholash tizimlarining didaktik asoslari, ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati yoritilgan. Baholashning an'anaviy nazorat shakllaridan zamonaviy, kompetensiyaga yo'naltirilgan va rivojlantiruvchi baholash tizimlariga o'tish zarurati tahlil qilinadi. Shuningdek, formatif va summativ baholash, mezonli baholash, diagnostik baholash, o'z-o'zini baholash va o'zaro baholash kabi yondashuvlarning pedagogik imkoniyatlari ochib beriladi. Zamonaviy baholash tizimlarining didaktik tamoyillari, xususan, obyektivlik, shaffoflik, tizimlilik, izchillik, individual yondashuv va teskari aloqaning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy baholash, didaktika, baholash tizimi, formatif baholash, summativ baholash, mezonli baholash, diagnostik baholash, kompetensiya, teskari aloqa, ta'lim sifati.

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan tub o'zgarishlar o'quvchilarning bilimini baholashga bo'lgan yondashuvlarni ham yangilashni talab qilmoqda. An'anaviy ta'limda baholash ko'proq o'quvchining ma'lum mavzu bo'yicha olgan bilimini aniqlash va unga baho qo'yish bilan chegaralangan. Zamonaviy ta'limda esa baholash o'quvchining bilimini aniqlash bilan bir qatorda, uning amaliy ko'nikmalari, kompetensiyalari, mustaqil fikrlashi, muammoni hal qila olishi va shaxsiy rivojlanish dinamikasini aniqlashga yo'naltirilmoqda.

Baholash ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini o'zaro bog'laydi. O'qituvchi baholash natijalari orqali ta'lim samaradorligini aniqlaydi, o'quvchi esa o'z bilim va ko'nikmalarining holatini anglaydi. Shu sababli baholashni ta'limdan ajratilgan alohida jarayon emas, balki ta'limni boshqarish va rivojlantirish mexanizmi sifatida qarash muhimdir.

1. Zamonaviy baholash tushunchasi

Zamonaviy baholash — o'quvchilarning ta'lim natijalarini aniq mezonlar asosida aniqlash, tahlil qilish va o'quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi tizimli pedagogik jarayondir.

Uning asosiy maqsadi faqat o'quvchiga ball yoki baho qo'yish emas, balki:

ta'lim natijalarini aniqlash;
o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini belgilash;
o'quvchiga o'z faoliyatini tahlil qilish imkonini berish;
o'qituvchiga ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun ma'lumot taqdim etish;
o'quv motivatsiyasini oshirish;
ta'lim sifatini monitoring qilishdan iborat.

Zamonaviy baholashda "O'quvchi nimani biladi?" degan savol bilan bir qatorda "U olgan bilimini amaliyotda qanday qo'llay oladi?" va "U qanday rivojlanmoqda?" kabi savollar ham muhim hisoblanadi.

2. Baholash tizimlarining didaktik mohiyati

Didaktika ta'limning mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillari, metodlari va tashkiliy shakllarini o'rganuvchi pedagogikaning muhim sohasi hisoblanadi. Baholash ham didaktik jarayonning tarkibiy elementi sifatida ta'lim maqsadlari va natijalari bilan bevosita bog'liq.

Baholashning didaktik mohiyati, avvalo, ta'lim maqsadlari bilan baholash mezonlari o'rtasidagi uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Agar darsning maqsadi o'quvchida amaliy ko'nikma shakllantirishga qaratilgan bo'lsa, faqat nazariy savollar yordamida baholash yetarli emas. Bunday holatda amaliy topshiriqlar, loyihalar, vaziyatli masalalar va boshqa faoliyatga yo'naltirilgan usullardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Demak, baholash vositalari ta'lim maqsadlariga mos bo'lishi kerak. Bu tamoyil "maqsad — ta'lim jarayoni — baholash" o'rtasidagi uzviylikni ta'minlaydi.

3. Zamonaviy baholashning asosiy didaktik tamoyillari

Obyektivlik tamoyili

Baholash natijasi o'quvchining haqiqiy bilim va ko'nikmalarini imkon qadar xolis aks ettirishi kerak. O'qituvchining shaxsiy munosabati, o'quvchining xarakteri yoki boshqa subyektiv omillar baholash natijasiga ta'sir qilmasligi lozim.

Shaffoflik tamoyili

O'quvchi qanday mezonlar asosida baholanayotganini bilishi kerak. Baholash mezonlarining oldindan ma'lum qilinishi o'quvchiga o'z faoliyatini to'g'ri tashkil etish imkonini beradi.

Tizimlilik va izchillik tamoyili

Baholash bir martalik tadbir bo'lmasdan, butun ta'lim jarayoni davomida muntazam amalga oshirilishi lozim. Muntazam baholash o'quvchining rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Individual yondashuv tamoyili

Har bir o'quvchining qobiliyati, tayyorgarlik darajasi va rivojlanish sur'ati turlicha. Shu sababli baholashda individual xususiyatlarni hisobga olish muhimdir.

Rivojlantiruvchanlik tamoyili

Baholash o'quvchining mavjud bilimini qayd etish bilan cheklanmasdan, uni yanada rivojlanishga undashi kerak. Baholash natijasidan keyin o'quvchi "Nimani yaxshilashim kerak?" degan savolga javob topa olishi muhim.

Teskari aloqa tamoyili

Samarali baholash o'quvchiga o'z faoliyati haqida aniq fikr-mulohaza berishni nazarda tutadi. Teskari aloqa orqali o'quvchi xatolarini tushunadi va ularni bartaraf etish yo'llarini belgilaydi.

4. Zamonaviy baholash turlari

Zamonaviy ta'limda baholash turli shakl va metodlar asosida amalga oshiriladi.

Diagnostic baholash

Diagnostic baholash ta'lim jarayonining boshida o'quvchilarning dastlabki bilim, ko'nikma va tayyorgarlik darajasini aniqlash uchun qo'llaniladi. Uning natijalari o'qituvchiga ta'limni o'quvchilarning real imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etishga yordam beradi.

Formativ baholash

Formativ yoki joriy baholash ta'lim jarayoni davomida amalga oshiriladi. Uning asosiy maqsadi o'quvchining rivojlanishini kuzatish va o'z vaqtida pedagogik yordam ko'rsatishdir.

Formativ baholashda savol-javob, qisqa topshiriqlar, kuzatish, amaliy mashqlar, o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash va fikr-mulohazalardan foydalanish mumkin.

Summativ baholash

Summativ baholash ma'lum bir bo'lim, mavzu, semestr yoki ta'lim bosqichi yakunida o'quvchining erishgan natijalarini umumlashtirishga xizmat qiladi.

Bunda nazorat ishlari, testlar, imtihonlar, loyihalar va yakuniy topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Mezonli baholash

Mezonli baholashda o'quvchining natijasi boshqa o'quvchilar bilan emas, oldindan belgilangan aniq mezonlar bilan taqqoslanadi. Bu usul baholashning shaffofligi va obyektivligini oshiradi.

Masalan, yozma ishni baholashda mazmunning to'g'riligi, dalillarning asoslanganligi, mantiqiy izchillik va grammatik savodxonlik kabi mezonlar belgilanishi mumkin.

O'z-o'zini baholash

O'z-o'zini baholash o'quvchining o'z faoliyati va natijalarini mustaqil tahlil qilishiga imkon beradi. Bu usul o'quvchida refleksiya, mas'uliyat va o'z faoliyatini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'zaro baholash

O'quvchilarning bir-birining ishini belgilangan mezonlar asosida baholashi o'zaro baholash deb ataladi. Ushbu yondashuv tanqidiy fikrlash, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Kompetensiyaga asoslangan baholash

Zamonaviy ta'limning muhim xususiyatlaridan biri kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuvdir. Bunda o'quvchining faqat nazariy bilimlari emas, balki ushbu bilimlardan amaliy faoliyatda foydalanish qobiliyati ham baholanadi.

Kompetensiyaga asoslangan baholashda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratiladi:

- muammoni mustaqil hal qilish;
- bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash;
- tanqidiy va ijodiy fikrlash;
- muloqot qilish;
- jamoada ishlash;
- mustaqil qaror qabul qilish;
- amaliy vazifalarni bajarish.

Shu jihatdan zamonaviy baholash tizimi real hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan topshiriqlardan foydalanishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizov A. Pedagogika. — Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019.
2. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
3. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: Iste'dod, 2008.
4. Tolipov O., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar.

